

ОКРЕМІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ ЖІНОЧОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОТИПРАВНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто підходи до визначення жіночої кримінальної протиправності. Проаналізовано місце жіночої кримінальної протиправності в структурі кримінальної протиправності в цілому та її динаміку за останні п'ять років. Досліджено якісні характеристики кримінальних правопорушень, вчинених жінками, а їх особливості проілюстровано на конкретних матеріалах судової практики. Звернено увагу на основні сфери життя, в яких частіше всього жінки вчиняють кримінальні правопорушення, та визначальну мотивацію кримінальної протиправності жінок.

Ключові слова: жіноча кримінальна протиправність, кількісні та якісні показники жіночої кримінально протиправності, віковий ценз, мотивація.

The article considers approaches to the definition of women's criminal wrongdoing. The place of women's crime in the structure of crime in general and its dynamics over the last five years are analyzed. Qualitative characteristics of criminal offenses committed by women are studied, and their features are illustrated on specific materials of judicial practice. Attention is paid to the main spheres of life in which women most often commit criminal offenses, and the determining motivation of women's criminal wrongdoing.

Key words: female criminal wrongdoing, quantitative and qualitative indicators of female criminal wrongdoing, age qualification, motivation.

В статье рассмотрены подходы к определению женской уголовной противоправности. Проанализировано место женской уголовной противоправности в структуре уголовной противоправности в целом и ее динамику за последние пять лет. Исследованы качественные характеристики уголовных преступлений, совершенных женщинами, а их особенности проиллюстрировано на конкретных материалах судебной практики. Обращено внимание на основные сферы жизни, в которых чаще всего женщины совершают уголовные преступления, и определяющую мотивацию уголовной противоправности женщин.

Ключевые слова: женская уголовная противоправность, количественные и качественные показатели женской уголовной противоправности, возрастной ценз, мотивация.

Вступ. Необхідність застосування ефективних заходів щодо боротьби з кримінальною протиправністю визначає послідовний розвиток і удосконалення національних систем контролю над кримінальною протиправною активністю, розгортання та поглиблення кримінально-правових і кримінологічних проблем її пізнання.

Для жінки, з огляду на її особливу соціальну роль, в кримінальному законі передбачена низка заохочувальних, привілейованих кримінально-правових заходів [6, с. 186]. Держава сьогодні в певних випадках погоджується вибачити жінку у разі вчинення нею кримінального правопорушення, хоча колишні заходи впливу на жінку, яка вчинила

злочин, суспільство встановлювало занадто жорсткі [5, с. 348]. Незважаючи на таку особливу роль жінки, на сьогодні в Україні існує тенденція щодо зростання загальної кількості кримінальних правопорушень, серед яких істотне місце посідають правопорушення, вчинені жінками.

Основний зміст. Кримінальна протиправність, вчинена жінками, відрізняється від чоловічої своїми масштабами, характером та їх наслідками, засобами та знаряддями вчинення, роллю, яку виконують жінки тощо. У зв'язку із тим, що жінка є берегинею домашнього вогнища, саме вона впливає на поведінку чоловіка й виховання дітей, поширення жіночої кримінальної протиправності впливає на моральний стан суспільства суттєвіше, ніж поширення кримінальних правопорушень, вчинених чоловіками [7, с. 61].

Жіноча кримінальна протиправність в жодному суспільстві не має домінуючого характеру, проте її дослідження є важливою кримінологічною проблемою, оскільки рівень та структура даних кримінальних правопорушень значною мірою є показником морального здоров'я суспільства. Кримінальні правопорушення, вчинені жінками, є найменш дослідженими у зв'язку із політичними та соціокультурними причинами.

На сьогодні відомо декілька визначень жіночої кримінальної протиправності: психіатр Ч. Ломброзо стверджував, що жіноча злочинність (за сьогодинішньою термінологією кримінальна протиправність) – це складова частина всієї злочинності, яка підкоряється її загальним закономірностям та змінам; І. М. Даньшин вважає, що жіноча кримінальна протиправність – це сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються особами жіночої статі на певній території за певний проміжок часу [4, с. 214].

Предметом кримінології жіночої кримінальної протиправності має бути вивчення і попередження кримінальної протиправності та віктимізації жінок, як особливих соціальних процесів, що реалізуються в сукупності кримінальних правопорушень, які вчинені жінками, і сукупності безпосередньо цих жінок та жертв кримінальних правопорушень у визначений конкретно-історичний період часу [9, с. 15].

На нашу думку, доречним є підхід, що визначає жіночу кримінальну протиправність як сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються особами жіночої статі на певній території за певний проміжок

часу, оскільки даний підхід найбільш владо визначає характеристику даних видів правопорушень.

В Україні спостерігається збільшення кількості кримінальних правопорушень, вчинених жінками: за останні десять років вони зросли вдвічі. Проаналізувати офіційні статистичні дані щодо кримінальних правопорушень, вчинених жінками, можна за даними офісу Генерального прокурора [8]. Так, у 2016 році виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, складає 99 307, серед них жінок – 11 798; у 2017 році – загальна кількість 117 947 осіб, серед них жінок – 13 860; у 2018 році – загальна кількість 117 071 осіб, серед них жінок 14 183; у 2019 році – загальна кількість 109 825 осіб, серед них жінок – 13 785; у 2020 році – загальна кількість 111 420 осіб, серед них жінок – 13 710; у 2021 році за січень – березень – загальна кількість 23 321 осіб, серед них жінок 2 831.

Варто вказати, що якщо жіноча кримінальна протиправність, наприклад, у 2016 році не перевищувала 11,9 %, у 2017 році – 11,8%, у 2018 році – 12,1%, то в 2019 році дана частка становила вже 12,6 %, у 2020 році – 12,3 %, станом на січень – березень 2021 року дана частка не перевищує 12,1 %. І це на загальному фоні зниження рівня кримінальної протиправності в цілому за останні шість років. Негативною тенденцією є вчинення кримінальних правопорушень неповнолітніми дівчатами, мотиви яких є найчастіше корисливими, а також дівчата прагнуть самоствердитися за рахунок грошей та матеріальних цінностей.

Жіноча кримінальна протиправність має свої кількісні показники, особливості структури і видів кримінальних правопорушень, способи й знаряддя їх вчинення тощо. Жіноча кримінальна протиправність відрізняється від чоловічої деякими якісними показниками. Можна назвати дві сфери суспільного життя, в яких частіше всього жінки вчиняють кримінальні правопорушення:

- це сфера, де жінка виконує свої професійні функції, які пов'язані з можливістю вільного доступу до матеріальних цінностей. Це такі кримінальні правопорушення як розкрадання майна шляхом крадіжки, привласнення, розтрата або зловживання посадовим становищем прийняття неправомірної вигоди тощо;

- це сфера побуту, де жінок штовхають на вчинення кримінального правопорушення негативні обставини сімейно-шлюбних, родинних і сусідських стосунків. Так, в даній сфері найчастіше вчиняються такі

кримінальні правопорушення як вбивство, нанесення тілесних ушкоджень і хуліганство [7, с. 61].

Особливої уваги заслуговує саме сімейно-побутова сфера, яку найчастіше називають «жіночою». Так, причинами, які спонукають жінку вбити свого чоловіка були: недостатня забезпеченість чоловіка грошима, пияцтво чоловіка, житлова невлаштованість, перевага зарплати дружини над зарплатою чоловіка, розбіжності у поглядах подружжя щодо розподілу домашніх обов'язків, недостатня авторитарність чоловіка. Наприклад, відповідно до Вироку Артемівського міськрайонного суду Донецької області (справа № 219/6924/15-к): 09 травня 2015 року, приблизно о 21 год. 30 хв. (точний час досудовим розслідуванням не встановлено), ОСОБА_4, знаходячись у приміщенні кухонної кімнати прибудови будинку АДРЕСА_2 розпивала спиртні напої зі своїм знайомим ОСОБА_5, якому вказаний будинок належав на праві власності. В ході спільного розпивання спиртних напоїв між ОСОБА_4 і ОСОБА_5 виникла сварка, в ході якої, на ґрунті раптово сформованих особистих неприязних відносин, ОСОБА_4, знаходячись в приміщенні вказаної кухонної кімнати, діючи умисно, з помсти, бажаючи настання смерті останньому, з метою вбивства, схопивши в праву руку на кухонному столі скляну порожню пляшку, ємністю 0,5 л, нанесла ОСОБА_5, який в цей час знаходився в положенні сидячи біля столу, три удари цією пляшкою в тім'яну частину його голови, спричинивши тілесні ушкодження у вигляді трьох забитих ран в правій скронево-тім'яній, лівій тім'яній і лівій потилично-тім'яній області голови [1].

Таким чином, у жіночій насильницькій кримінальній протиправності на побутовому рівні особливу роль відіграють соціально-економічні та психологічні чинники, зокрема, емоційні стани, які виникають раптово.

Переважає більшість жінок-злочинців мешкають у містах. У сільській місцевості жінками частіше вчиняються крадіжки.

Кримінальні правопорушення, вчинені жінками, мають свої особливості. Так, у жінок переважає корислива ненасильницька спрямованість, і лише в деяких випадках вони можуть застосовувати насильство до жертви. Також жіноча кримінальна протиправність є більш латентною. На нашу думку, причиною цього може виступати перевага саме сімейно-побутової сфери, оскільки більшість саме таких правопорушень залишаються безкарними.

Разом з тим, в Україні фіксується тенденція до зростання жорстоких насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених жінками. Крім того, спостерігається заміна ролі жінок з пасивної виконавці, пособниці у вчиненні цих правопорушень на роль ініціаторки й організатора; зростання кількості суто жіночих злочинних груп та груп з перевагою в їх складі жінок; зближення особливостей кримінальних правопорушень, вчинених чоловіками і жінками, в тому числі за способами вчинення правопорушень і за способами насильницьких дій.

Основні вищеописані характеристики жіночої кримінальної протиправності можливо прослідкувати, вивчивши судову практику (на прикладі Миколаївської області). Найбільш типові риси можна проілюструвати на наступних прикладах.

Відповідно до вироку Центрального районного суду міста Миколаєва від 26 жовтня 2020 року (справа № 489/2076/19): визнали винною особу (уродженки м. Коростень, Житомирської області, громадянки України, раніше не судимої, яка має на утриманні малолітню дитину) у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України і призначили їй покарання у вигляді 8 (восьми) років 6 (шести) місяців позбавлення волі. Щодо обставин справи: 19.01.2019 року близько 17.00 годин ОСОБА_4, перебуваючи у приміщенні кухні за адресою: АДРЕСА_1, будучи в стані алкогольного сп'яніння, з мотиву особистих неприязних стосунків, що виникли під час конфлікту з ОСОБА_5, з яким вона перебувала в шлюбі, реалізуючи умисел, спрямований на позбавлення життя ОСОБА_5, з метою вбивства, умисно нанесла останньому два непроникаючих, колото-різаних удари ножом в область тулуба та грудної клітини, спричинивши пошкодження апоневрозу в області тулуба і пошкодження м'язів грудної клітини та один удар ножом в область грудної клітини, внаслідок чого спричинила тілесні ушкодження у вигляді проникаючого ножового колото-різаного поранення грудної клітини та черевної порожнини з ушкодженням діафрагми та печінки, яке супроводжувалося значною зовнішньою, внутрішньо-плевральною та внутрішньочеревною кровотечею, у результаті чого настала смерть ОСОБА_5. Умисні дії ОСОБА_4, які виразилися в умисному протиправному заподіянні смерті іншій людині, кваліфікуються за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 115 КК України [3].

Відповідно до вироку Центрального районного суду міста Миколаєва від 09 червня 2020 року (справа № 490/4616/19) ОСОБА_5 (уродженки міста Миколаєва, українки, громадянки України, з неповною вищою освітою, не заміжня, офіційно не працююча, раніше не судима, має на утриманні двох малолітніх дітей) визнати винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.115 КК України та призначити їй покарання у вигляді 8 (восьми) років 6 (шести) місяців позбавлення волі. 09.05.2018 року близько 16.00 годин між ОСОБА_5 та ОСОБА_6 на ґрунті раптово виниклих неприязних відносин, унаслідок розпиття алкогольних напоїв, виник словесний конфлікт, у ході якого ОСОБА_6 почав ображати ОСОБА_5 грубою нецензурною лайкою та принижувати її честь та гідність, на що остання почала відповідати останньому також образами та нецензурною лайкою, та погрожувала вигнати його з будинку з місця їх спільного проживання [2].

Серед мотивів вбивства жінками своїх чоловіків слід вказати самоствердження, намагання перешкодити залишенню сім'ї, користь тощо. Таким чином, ці жінки вбивають свій «життєвозабезпечуючий чинник» у вигляді близької людини, яка різко й демонстративно розкриває її нежиттєздатну сутність і даний момент сприймається злочинницею як погроза усталеному життю. Тривала конфліктогенна ситуація у сім'ї та незадоволеність сімейними стосунками є другим по значущості мотивом подружніх вбивств. Ще одним мотивом вчинення вбивств є ревнощі. Таким чином, проявляється характерний для вбивць механізм поведінки, коли весь сенс життя концентрується в якомусь окремому її прояві, зокрема в сексуальній ролі. Особливе місце в структурі особистостей таких людей займає почуття ревнощів: бажання утримати партнера будь-якою ціною. Вивчення конкретних випадків дозволяє стверджувати, що відчуття реальності, зокрема у жінок-вбивць, пов'язане з психологічною сексуальною конституцією, тобто з усім комплексом психічних особливостей, в якому відображена функція даних осіб як сексуальних партнерів. Нерідко вбивства, які кваліфікуються як скоєні «на ґрунті ревнощів», і вчиняються з метою захисту злочинницями свого перекрученого уявлення про жіночу роль, виражають спробу у будь-який спосіб зберегти це уявлення. При аналізі таких злочинів звертає на себе увагу повна відсутність будь-яких згадувань про кохання як про основу взаємовідносин, жінки впевнені в припустимості вчинення

правопорушення навіть за допомогою фізичної сили, якщо такі дії перешкоджають тому, щоб чоловік пішов [10, с. 136].

Не зважаючи на велику кількість насильницьких кримінальних правопорушень, все ж таки найпоширенішими за участю жінок залишаються правопорушення з корисливою спрямованістю, наприклад, крадіжки та шахрайства. При вчиненні жінками крадіжок предметами злочину стають коштовні речі: мобільні телефони, техніка, ювелірні вироби, одяг та гроші. Так, у зв'язку із тим, що розмір заробітної плати подекуди не відповідає ринковим цінам на товари та послуги першої необхідності, то жінка йде на вчинення крадіжок недорогих речей, продуктів харчування тощо.

Важливою характеристикою є віковий ценз. Так, спостерігається тенденція до зниження середнього віку жінок-злочинниць, що вчинили кримінальні правопорушення корисливого спрямування. Переважно жінки вчиняють кримінальні правопорушення у віці від 21 до 30 років, що викликає занепокоєння, оскільки це період формування особистості, її життєвих позицій, навчання, створення сім'ї, кар'єрне зростання тощо.

Під самоствердженням розуміється бажання особистості досягнути більш високої оцінки та самооцінки, підвищити самоповагу. У мінливих умовах під час трансформації суспільно-економічних відносин змінюється роль чоловіків та жінок, змінюється традиційний розподіл ролей у сім'ї. Успішність жінки в інших сферах життєдіяльності разом з несприятливою сімейною обстановкою (зловживання алкоголем, в першу чергу) та небажанням знайти компроміс призводить до наміру захистити свої «позиції», навіть, завдавши шкоду партнеру [9, с. 14].

Висновки. На підставі вищевикладеного, можна вказати, що несприятлива соціально-економічна ситуація в Україні спричинила погіршення морально-психологічного стану суспільства, що відбивається на протиправній поведінці жінок. Так, з кожним роком кримінальні правопорушення, вчинені жінками, за своєю часткою, порівняно із правопорушеннями, вчиненими чоловіком, зростає, що викликає занепокоєння. Змінюється і тенденція до якісних показників жіночої злочинності та з кожним роком зменшується вік вчинення жінками-дівчатами злочинів. Так, серед кримінальних правопорушень, що найбільше вчиняються жінками, переважають крадіжка, шахрайство, умисні вбивства, тілесні ушкодження тощо. Таким чином, робота щодо запобігання кримінальній протиправності повинна охоплювати всі сфери

життєдіяльності жінок, які формують негативні риси і найчастіше викликають намір вчинити кримінальне правопорушення (сім'я, робота чи побут).

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Вирок Артемівського міськрайонного суду Донецької області (справа № 219/6924/15-к). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56763317> (дата звернення: 01.04.2021)
2. Вирок Центрального районного суду міста Миколаєва від 09 червня 2020 року (справа № 490/4616/19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89698791> (дата звернення: 01.04.2021)
3. Вирок Центрального районного суду міста Миколаєва від 26 жовтня 2020 року (справа № 489/2076/19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92468870> (дата звернення: 01.04.2021)
4. Даньшин І. М. Кримінологія: загальна та особлива частина. Х.: Право, 2009. 288 с.
5. Козаченко О.В. Духовні засади сучасного кримінально-правового впливу в українській класичній літературі. *Наукові праці НУ ОЮА*. Том XIII. Одеса: Юридична література, 2013. С. 342-351.
6. Кримінально-правові заходи в Україні: підручник / за ред. професора О.В. Козаченка. Миколаїв: Іліон, 2015. 216 с.
7. Кубальський В. Н. Жіноча злочинність: особливості та тенденції розвитку в Україні. *Судова апеляція*. 2018. № 4. С. 60-68.
8. Статистичні дані Генеральної прокуратури України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111478&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення: 10.04.2021)
9. Федусик В. В. Жіноча злочинність в Україні (кримінально-правові та кримінологічні проблеми): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Одеса, 2001. 24 с.
10. Шевченко Т. Кримінологічна характеристика жіночої злочинності. *Національний юридичний журнал*. 2019. № 4. С. 134-137.